

Manierizmus-ülésszak Sárospatakon

1970. május 7—9.

A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének Reneszánsz-kutató Csoportja, valamint az Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest), a József Attila Tudományegyetem (Szeged) és a Kossuth Lajos Tudományegyetem (Debrecen) Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszéke részvételével 1970. május 7—9-én Manierizmus-ülésszak megrendezésére került sor Sárospatakon a Városi Tanács védnöksége alatt. Az ülészak keretében tizenkét előadás hangzott el, köztük két összefoglaló jellegű az európai manierizmus általános, elvi, ideológiai, korszak-problémáiról, valamint a magyar manierista irodalomról. Az ülészokon mintegy ötven reneszánsz-kutató, valamint a három egyetem mintegy hatvan hallgatója vett részt. Az ülészokon elhangzott valamennyi előadás szövegét közöljük folyóiratunk jelen számában, és alább ismertetjük a két összefoglaló előadás után elhangzott hozzászólásokat.

Május 7-én délelőtt, az ülészak megnyitása alkalmából helyet foglalt az elnökségben *Bujdos János*, Sárospatak MSZMP Pártbizottságának a titkára, *Tóth József*, a Városi Tanács VB elnöke, valamint *Ködöböcz József*, a Tanítóképző Intézet igazgatóhelyettese. *Tolnai Gábor* akadémikus elnöki megnyitója után *Tóth József* VB elnök köszöntötte az ülészak résztvevőit, majd *Klaniczay Tibor* tartotta meg előadását „A reneszánsz válsága és a manierizmus” címmel. (Az előadás teljes szövegét l. a 419—450. lapon.)

Hozzászólások *Klaniczay Tibor* előadásához:

Keserű Bálint hozzászólásában kérdésként vetette fel, hogy a manierista ízlés és stílus nem talál-e utat néhány országban a szélesebb néprétegekhez is, nem hatja-e át valamennyire a népszerű irodalmat is? További kérdésként említette, hogy a sztoicizmus és platonizmus mellett kivételesen — főleg Közép-, és Kelet-Európában, Nürnbergtől Prágán át Erdélyig —, nem kap-e helyet a manierizmus ideológiai forrongásában a „baloldali” arisztotelizmus néhány késői képviselőjének munkássága is? A hozzászóló felhívta a figyelmet arra, hogy a jelentékeny platonista későhumanisták munkáinak magyar fogadtatásáról erdélyi kutatóktól várhatók fontos adatok (Jakó Zsigmond könyvtörténeti gyűjtőmunkájából, Dankanits Ádám készülő dolgozatából stb.).

Pirnat Antal hozzászólása szerint lehetséges, hogy a platonizmushoz hasonló funkcióban az arisztotelianus filozófia egy nem dogmatikus, nem ortodox változata jelenik meg. Ennek érdekes példája a *Keserű Bálint* által felfedezett Francken-kézirat, amelynek a jelek szerint Erdélyben jelentős visszhangja volt.

Makkai László hozzászólásában felhívta a figyelmet arra, hogy a magyar puritánok egészen sajátos helyet foglalnak el a reneszánsz és a barokk között. Számos tekintetben a reneszánsz hagyományok védelmezői, a XVI. századi protestáns szekták folytatói, más viszonylatban azonban a modern természettudomány, tehát a barokk felé tekintenek. Ezért igen jól beilleszkednek a manierista kor általános képébe. Egyben arra is rámutatott a hozzászóló, hogy a manierizmus összefüggésébe a páduai neoarisztotelizmus is beletartozik, amely már szakítás a reneszánsz lényegileg atomista-panteista világnézetével és ugyancsak a barokk felé tekint, anélkül azonban, hogy már barokk jelenségnek tekinthetőnk.

Benda Kálmán kiemelte a manierizmus problémájának fontosságát az egyetemes történet szempontjából, kívánatosnak tartva, hogy a manierizmus-kutatás bevonja érdeklődési körébe az egykorú politikai gondolkodás, a reneszánsz kései szakaszának politikai elméleteit is.

Klaniczay Tibor válaszában megköszönte a hozzászólók értékes kiegészítéseit. A felvetett kérdésekkel kapcsolatban utalt arra, hogy eddigi ismeretei alapján nem tudja elképzelni a manierizmusnak egy népszerű változatát, ami természetesen nem jelenti azt, hogy egyes motívumok, elemek nem szivároghattak át a tömegek kultúrájába is. *Keserű* és *Pirnat* fel-

tevésehez, mely szerint kivételesen elképzelhetők arisztotelianus beállítottságú manierista gondolkodók is, egyelőre nem tud hozzászólni, minthogy az erre vonatkozó eredmények még nincsenek publikálva. A puritánok tevékenységét erősebben a barokk korszakhoz köthetőknek tekinti, minthogy egy, a főmegeket is befolyásoló mozgalomról van szó. A puritánus írók stílusában is a barokk jelleget érzi döntőnek.

Május 7-én délután, a második ülés keretében, *Bán Imre* egyetemi tanár elnökletével az alábbi előadások hangzottak el:

Róza György: A Nádasdy-Mausoleum és Nikolaus Avancini

Hervay Ferenc: Megoldás Rimay János Balassi-gyászversének kiadástörténetéhez

Holl Béla: Hajnal Mátyás elmélkedő könyvének versei

Ótvös Péter: Miskolci Csulyak István néhány versének forrás-, és stíluskérdéséről

Kovács József László: Lackner Kristóf Prágában.

Május 8-án délelőtt, a harmadik ülés keretében, *Varjas Béla* tudományos főmunkatárs elnökletével hangzott el *Bán Imre* összefoglaló előadása "A magyar manierista irodalom" címmel. (Az előadás szövegét l. a 451—464. lapon.)

Hozzászólások Bán Imre előadásához:

Makkai László felhívta a figyelmet arra, hogy a források tükrében egymástól eltérően jelenik meg Bethlen udvarának puritánizmusa. Kemény János leírásával ellentétben egy spanyol származású szerző, aki tánc- és vívótanár volt az udvarban, manierista udvartartásúnak festette le az ott folyó életet. Mindkét leírás valószínűleg egyaránt túloz, annyi azonban valószínűnek látszik, hogy Bethlen udvarában kevés volt a puritánság és jóval több az európaiság. A manierista stílus gazdag forrásaként szolgált a hozzászóló a puritánusok evangelizációjáról, melynek gyökerei angolok. Szövegeik telve vannak szimbolikával, allegóriával, úgyiszlólván a tiszta manierista stílus mintaképei. A mezővárosokban nem ez az udvari stílus volt otthonos s hogy ennek kevés nyomát találjuk, nyilvánvaló oka az, hogy a barokk hamarosan beolvasztotta magába.

Gyenis Vilmos hozzászólása szerint az elhatárolás nehézségei a magyar irodalomban azért fokozottabbak, mert kevés az ide sorolható manierista anyag, s azok sem tekinthetők teljesen annak. Ezeknek a nehézségeknek ellenére a magyar kutatás jelentősen előrehaladt s nemcsak az elhatárolást végezte el lényegében, hanem a fogalom alkalmazásán dolgozik. A francia szakirodalomban lassabban, óvatosabban haladnak a munkálatok: a periódus időhatárain is vita folyik, egyébként pedig az a cél, hogy a manierizmust, mint korszakot, ne bevezesse, hanem tudomásul vegye, ne kiugrassa mások rovására, hanem beépítse a meglévő keretek közé. Vitatható az előadásnak az a részlete, ahol Pázmány kezdeti manierizmusáról van szó. Pázmány és Rimay között kétségtelen és igen jelentős különbségek vannak, márpedig Rimay feltétlenül manierista író.

Tolnai Gábor hozzászólásában nem fogadja el azt a tételt, mintha Balassi utolsó periódusa manierista lett volna. Analógiaként felhozható Móricz utolsó írói korszaka, mely szinte „neorealista” jegyeket mutat, mégis egészében realista. Ami a manierizmus kutatását illeti, az akkor is hasznos, ha nem akarunk belőle önálló korszakot kreálni. A manierizmus elvi meghatározását sem látja teljesen tisztázottnak. Klaniczay előző napi előadása szerint a manierizmus a manerizmus utóvédharca, pedig valójában átmeneti kor. Minden nagy stílusirányzat hanyatló periódusa és a rákövetkező új között átmeneti korok alakulnak ki, melyek bizonyos fokok hasonlitanak egymáshoz (manierizmus, rokokó, avantgard stb.). Ezekben benne van az előző kor kritériumainak szétesettsége, de ugyanakkor a kialakuló újnak számos eleme is. Így van ez a manierizmusban is, melynek stílusában későreneszánsz elemek mellett olyan új jelenségek is találhatók, melyek a barokkban fognak rendeződni egységgé. Mindezek arról vallanak, hogy a manierizmus átmeneti stílusjelenség.

Kovács József László: Az egykorú könyvlisták tanúsága szerint kevés az emblematikus könyv. A magyarraát valószínűleg az, hogy Magyarországon nincs kiadó, mely vállalkozna kiadásukra, nincs polgári olvasóréteg, mely igényelné s aki érdeklődik utánuk, a külföldi kiadások elegendőek számára. Érdekes viszont, hogy az embléma gyakran kerül alkalmazásra iskolák és egyéb épületek falán.

Klaniczay Tibor: Az előadónak a retorikával kapcsolatos megjegyzéseivel kapcsolatban szóvá teszi, hogy a manierizmus bizonyos fokig anti-retorikus, amennyiben nem törekszik a meggyőzésre, a ráhatásra. Nagy kár, hogy teljesen hiányzik a XVII. század első fele magyar prózájának módszeres stílusvizsgálata. Miskolci Csulyak Istvánt nem tekinti valamiféle falusi manierizmus képviselőjének, hiszen egy nagyműveltségű, külföldi egyetemeket járt, hatalmas könyvtárral rendelkező tudós prédikátorról van szó. Az általa művelt manierista költészet

egy szűk körű prédikátor-elit időtöltése volt. Nem osztja Tolnai Gábor álláspontját az átmeneti korszak feltételezését illetően. Van átmenet korszakok között, de véleménye szerint nincs átmeneti korszak, vagyis olyan periódus, melynek lényege az átmenetiség.

Tarnóc Márton: Az elmélet világos kidolgozottsága csak az első lépés a kérdés tisztázásában. Amilyen nehéz vitatkozni egy jó felépítésű elvi alapvetésen, olyan könnyű kritizálni annak gyakorlati alkalmazását. Ez azonban természetes. A maga részéről nem ért egyet Pázmánynak olyan értékelésével, mintha munkásságának korai szakaszában megfigyelhetők lennének manierista vonások. Hasonlóképp problémát jelent számára Medgyesi Pál irodalomtörténeti helye is, melyet az előadó a manierizmusba helyez át. Az emblematika hazai elterjedtségéhez adaléku elmondta, hogy megtalálta a bicsei vár feliratait a bécsi levéltárban, melyek a kevés hasonló magyarországi anyagot gazdagítják.

Benda Kálmán: A manierizmus politikai vetületéhez tartozó érdekes jelenség, hogy milyen erős a vallási hovatartozás érzése bizonyos csoportok kialakulásában. Ha a manierizmus mentalitást fejez ki, akkor könnyebb az összetartozó személyeket is megtalálni. Pázmány azonban nem vonható ebbe a körbe. A további előrehaladás érdekében célszerű lenne, ha a korszak levélananyagát is bevonnák a megvizsgálandó források közé.

Tolnai Gábor: Ha átmenetiséget emlegetünk, azzal még nem mossuk el a manierizmus néhány specifikus jellemvonását.

Varjas Béla: A manierizmus elhatárolásának lehetőségeiről és nehézségeiről szólva, világosan meg kell mondani, hogy irányzatok nincsenek tiszta formában egyetlen esetben sem, a manierizmus sem kivétel ez alól. De attól még lehet és van is manierizmus. Pázmánynál is lehetnek manierista jegyek korai írásaiban, de attól Pázmány még kifejezetten barokk író marad.

Bán Imre a hozzászólásokra adott válaszában a részletkérdésekhez fűzött megjegyzései után hangsúlyozta, hogy a véglegesség igénye nélkül dolgozott, előadásának fő célja a feltérképezés volt.

Május 8-án délután, a negyedik ülés keretében, *Klaniczay Tibor*, az MTA levelező tagja elnöklétével az alábbi előadások hangzottak el:

Csanda Sándor: Balassi Bálint tüzelt kapcsolatos hasonlatai és szóképei

Merényi Varga László: A manierista stíluseszmény Rimay levelében

Bitskey István: Thordai János manierizmusa

Jenei Ferenc: Manierista elemek világi költészetünkben Beniczky Pétertől Petrőczy Kata Szidóniáig

Varjas Béla: Balassi és a hárompillérű verskompozíció.

A tudományos ülésszak *Klaniczay Tibor* elnöki zárszavával ért véget.

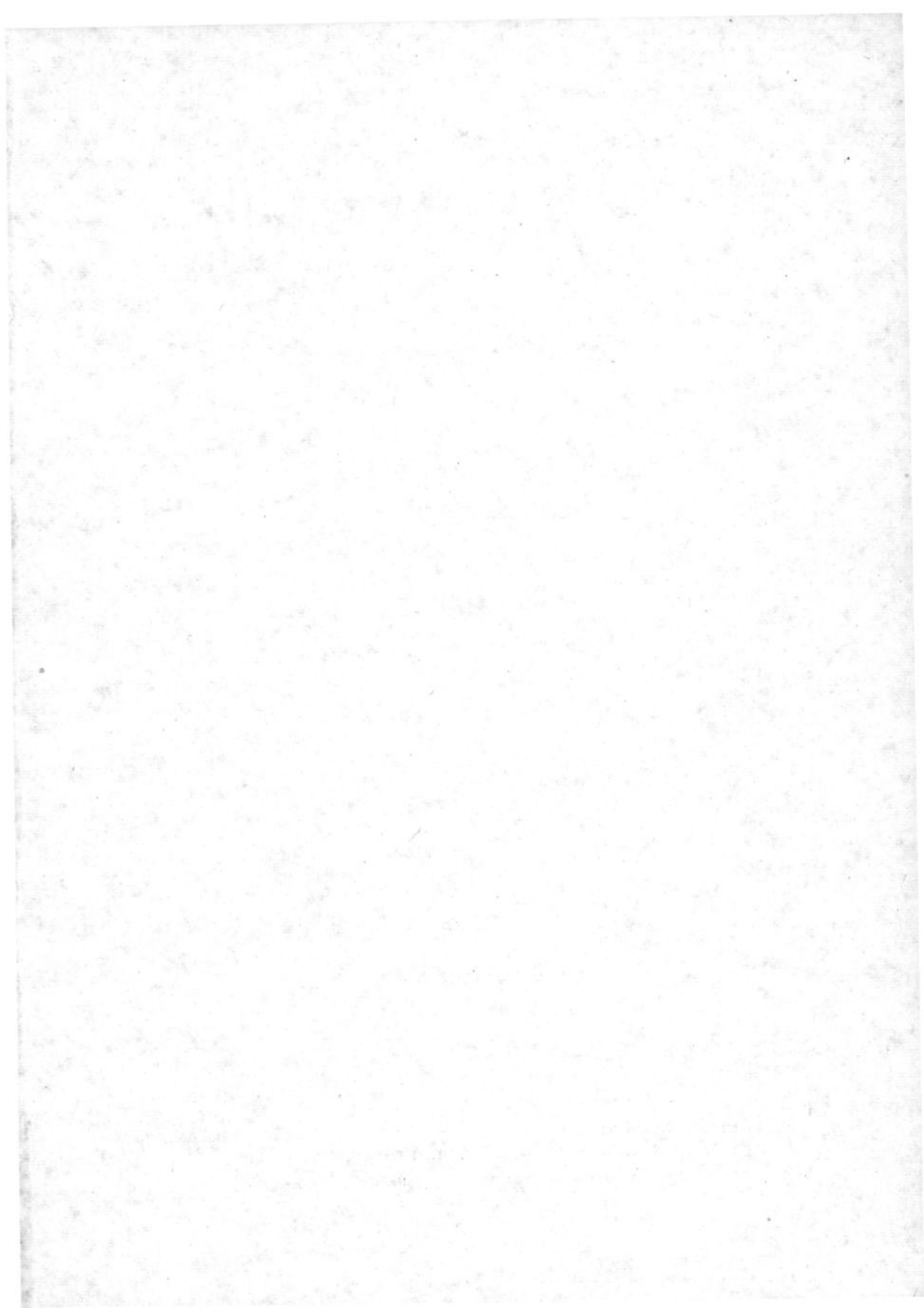
Az ülésszakra készült *Angyal Endre:* A manierista Nyéki Vörös Mátyás és *Kovács Sándor Iván:* A reneszánsz verskompozíció és felbomlásának néhány példája Rimaynál c. dolgozata, de távollétükben nem került sor felolvasásukra. Mindkét kéziratot közöljük folyóiratunk jelen számában.

✱

Az ülésszak programjához kapcsolódva hangzott el május 7-én *Surányi Ibolya* előadóművész költői estje „Idvezlégym én fejedelmem” címmel a magyar reneszánsz alkotásaiból *Csengery Adrienne* (ének), *Kecskés András* (lant) és *Stadler Vilmos* (blockflöte) közreműködésével. A Művelődési Otthonban tartott előadást *Komlószi Tibor* tudományos munkatárs vezette be.

Az ülésszak résztvevői megtekintették a várat, a r. kat. templom feltárt műemlékeit, a Ref. Nagykönyvtárat, valamint a Néprajzi Múzeumban rendezett Comenius-kiállítást. A szakszerű és figyelmes kalauzolásért ezúton is köszönetet mondunk *Janó Ákos*nak (Vár), *Kuklay Antal*nak (r. kat. templom), *Czegle Imrének* (Nagykönyvtár) és *Újszászy Kálmánnak* (Comenius-kiállítás).

A háromnapos programot autóbusz-kirándulás keretében a vizsolyi templom megtekintése, valamint Szikszón a Szepsi Csombor Márton gimnáziumban tett látogatás fejezte be. Az Irodalomtudományi Intézet nevében *Klaniczay Tibor* igazgatóhelyettes megkoszorúzta a gimnázium Szepsi Csombor Márton emléktábláját. Ezután *Merényi László* igazgató köszöntötte az ülésszak Szikszóra látogató résztvevőit, majd *Tolnai Gábor* akadémikus méltatta a helyi termelődövek, valamint územek példamutató támogatását a szikszói Szepsi Csombor Márton gimnázium létrehozásában.

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki szerkesztő: Aelle Mária

A kézirat nyomdába érkezett: VII. 4 Terjedelem; 10,85 A/5 fv

70.70029 Akadémiai Nyomda, Budapest – Felelős vezető; Bernát György

СЕССИЯ, ПОСВЯЩЕННАЯ
ПРОБЛЕМАМ МАНЬЕРИЗМА
Шарошпатак, 7—9 мая 1970

<i>Кланицай, Т.</i> : Кризис Ренессанса и маньеризм	419
<i>Бан, И.</i> : Литература венгерского маньеризма	451
<i>Рожа, Д.</i> : «Мавзолей» Надашди и Николаус Аванчини трехопорная	466
<i>Варьяш, Б.</i> : Балашши и структура стихотворения	479
*	
<i>Чанда, Ш.</i> : Сравнения и образы, связанные с огнем, в стихах Балинта Балашши	492
<i>Хервац, Ф.</i> : К истории издания стихотворения Яноша Римаи, посвященного памяти Балашши	498
<i>Ковач, Ш. И.</i> : Несколько примеров ренессансной стихотворной композиции и ее распада в стихах Римаи	500
<i>Мерени Варга, Л.</i> : Идеал маньеристского стиля в письме Римаи	503
<i>Ковач, Й.</i> : Криштоф Лакнер в Праге	508
<i>Андял, Э.</i> : Неки Вёрш Матяш маньерист	512
<i>Холл, Б.</i> : Стихи в книге размышлений Матяша Хайнала	519
<i>Бичкеи, И.</i> : Маньеризм Яноша Тордаи	527
<i>Этедш, П.</i> : К вопросу об источниках и стиле нескольких стихотворений Иштвана Чуйяка Мишкольци	530
<i>Енеш, Ф.</i> : Элементы маньеризма в нашей светской поэзии, от Петера Бенички до Сидонии Каты Петреци	535

COLLOQUE DU MANIERISME
Sárospatak du 7 au 9 mai 1970

<i>Klanczay, T.</i> : La crise de la Renaissance et le maniérisme	419
<i>Bán, I.</i> : La littérature maniériste hongroise	451
<i>Rózsa, Gy.</i> : La Mausoleum de Nádasdy et Nikolaus Avancini	466
<i>Varjas, B.</i> : Balassi et le poème composé sur «trois piliers»	479
*	
<i>Csanda, S.</i> : Les comparaisons et les tropes de Bálint Balassi concernant le feu	492
<i>Hervay, F.</i> : Une solution à l'histoire de l'édition du chant funèbre de János Rimay sur Balassi	498
<i>Kovács, S. I.</i> : La composition poétique de style Renaissance et quelques exemples de sa décomposition chez Rimay.	500
<i>Merényi Varga, L.</i> : L'idéal de style maniériste dans la lettre de Rimay	503
<i>Kovács, J. L.</i> : Kristóf Lackner à Prague	508
<i>Angyal, E.</i> : La maniérisme de Mátyás Nyéki Vörös	512
<i>Holl, B.</i> : Les poèmes du recueil de méditations de Mátyás Hajnal	519
<i>Bitskey, L.</i> : Le maniérisme de János Thordai	527
<i>Ötvös, P.</i> : Contribution aux problèmes de source et de style de quelques poèmes de István Miskolci Csúfyak	530
<i>Jenei, F.</i> : Éléments maniéristes dans notre poésie profane de Péter Benciczky à Kata Szidónia Petrőczy	535

Terjeszti a Magyar Posta, Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben, a POSTA KÖZPONTI HÍRLAPIRODÁNÁL (KHI Budapest V., József nádor tér 1. sz.) közvetlenül vagy csekkbefizetési lapon (Csekk számlaszám: egyéni 61.257, közületi 61.066), valamint átutalással a KHI MNB 8. sz. egyszámújára,

az AKADÉMIAI KIADÓ-nál, Budapest V., Alkotmány utca 21. Telefon: 111—010.
Pénzforgalmi jelzőszám: 215—11488, és

az AKADÉMIAI KÖNYVESBOLT-ban, Budapest V., Váci utca 22. Telefon: 185—612.

Ára: 13.— Ft

Előfizetés egy évre: 66.— Ft

INDEX: 25.401

AZ IRODALOMTÖRTÉNETI KÖNYVTÁR

című sorozat eddig megjelent kötetei:

1. *Tóth Dezső*: Vörösmarty Mihály
2. *Bán Imre*: Apáczai Csere János
3. *Dienes András*: Petőfi a szabadságharcban
4. *Nemeskürty István*: Bornemisza Péter az ember és az író
5. *Wéber Antal*: A magyar regény kezdetei
6. *Fenyő István*: Kisfaludy Károly
7. *Gerézdi Rabán*: A magyar világi líra kezdetei
8. *Vargha Kálmán*: Móricz Zsigmond és az irodalom
9. Tanulmányok Petőfiről. Szerk.: *Pándi Pál* és *Tóth Dezső*
10. *Kovács Kálmán*: Fejezet a magyar kritika történetéből
11. *Szabolcsi Miklós*: Fiatal életek indulója (József Attila pályakezdése)
12. *Sötér István*: Nemzet és haladás (Irodalmunk Világos után)
13. *Kispéter András*: Tömörkény István
14. *Klaniczay Tibor*: Zrínyi Miklós
15. *Gergely Gergely*: Tolnai Lajos pályája
16. *Nagy Péter*: Szabó Dezső
17. *Martinkó András*: A prózairó Petőfi és a magyar prózastílus fejlődése
18. *Komlós Aladár*: Gyulaitól a marxista kritikáig
19. *Merényi Oszkár*: Berzsenyi Dániel
20. *Csóka J. Lajos*: A latin nyelvű történeti irodalom kialakulása Magyarországon a XI—XIV. században
21. *Horváth Károly*: A klasszikából a romantikába
22. *Mezei József*: A szimbolista élmény kialakulása (Reviczky Gyula)
23. *Rába György*: A szép hűtlenek (Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád versfordításai)
24. *Solt Andor*: Dramaturgiai irodalmunk kezdetei
25. *Kókay György*: A magyar hírlap- és folyóiratirodalom kezdetei

